

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН
Россия, республика Дагестан, 368210, Буйнакский район село Буглен ул.Спортивная 6.
МБОУ «Бугленская СОШ имени Ш.И.Шихсаидова»

Конкурс исследовательских работ

КУМЫКИ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

***по направлению: Духовная культура кумыкского народа:
фольклор, язык и литература, культура.***

Выполнила: ученица 10 класса Бугленской СОШ Магомедова
Мунира Назимовна

Руководитель: учитель родного языка и литературы Газанова
Аминат Асельдеровна

E-mail: buglennnn@gmail.com

Телефон: 89886309330

Къумукъ халкъны ругъ маданияты: халкъ авуз яратывчулугъу, тили, адабияты, маданияты.

Ичделиги:

I Гиришив

II Аслу бёлюгю

1.Булкъа

2.Мени юртумда гелешивню къайдалары

3.Бугленлилени той мердешлери

4.Юртумда къонакъчылыкъ

5.Оълюню ахыр ёлгъа узатыв

III Жамы

IV Къоллангъан литература

I. Гиришив

Гъар кимни юрекеге ювукъ ери бола. Шогъар гиччи ватан деп де айтылып къала.

Мен Буглен деген къумукъ юртда тувгъанман. О да мени гиччи ватаным-гёзелликни атаву. Мунда загъматгъа ва яратывчулукъ гъаракатгъа белсенген адамлар яшагъан ва яшап да тура. Мен гиччиден уллатам ва улланам булан оьсгенмен. Бугленли деген атгъа лайыкълы болмагъа, ёлну, ёрукъну билмеге мени олар уьйретгенлер. Мен къумукъ адатланы, мердешлени гъакъында оланы хабарларына бек иштагъым гелип тынглай эдим. Уллугъа гъюрмет этилеген, ювукъдагъы адамгъа кёмек къол ялгъайгъан кюйлени ва оьзге кёп маъналы мердешлени гъакъында олар айтгъан хабарлар мени ругъума ругъ къоша эди.

Заман чалт гетип къала. Шолай асил адатланы хыйлылары арадан чыгъа барагъанын къызгъанасан. Шоланы бирлерини орнуна башгъа янгылары да яратыла «Эсгини эсде сакълагъан эл балкъыр».

Мени оюмда эсги адат мердешлени ва халкъ авуз яратывчулугъун гъалиги девюрде сакъламагъа бажарыламы экен деген сорав тува. Мени бу ахтарыв ишимде янгы наслулар оьзлени бырынгъы тамурларын унутмайгъанны оьзлеге хас битимлени мердешлеге оьзлер гъюрмет булан янашагъанны гертилигин суратламагъа сюемен.

Къумукъланы адат мердешлерини гъалы гъакъындагъы оьзюмню лакъырымны мен ата юртумну тарихин бираз эсгерив булан башламагъа сюемен. Шо мурат булан юртну музейинден, юртну уллуларындан ва тарихчилеринден маълуматлар ахтардым. Натижада хыйлы мисалланы билдим, бизин бабаларыбыз алдын нечик яшагъанына тюшюндюм. Оьзюм учун буса, гъар бирибиз оьз халкъыбызны тарихин бабаларыбыз ким болгъанны билмеге

борчлу деген гьасилге гелдим. Ёгъесе, оз адатларыбызны сакъламагъа ва оз халкъыбызны гъакъыкъаты нечик болгъанны билмежекбиз.

Мени ахтарывларымны озеге шудур-Дагъыстанда гъар тюрлю миллетлер кеп, оланы барысында да дёнюв (ассимиляция) эс этиле. Миллетлер озлени тувма башдагъы хаслыгъын, мердешлерин ва битимлерин тас этип тербей. Шону таъсиринден озтеречелигин сай эте, къошулчанлыкъгъа айлана бара.

Мен сюемен гъар халкъ озюню тарихин тас болма къоймай сакълагъанны, яш наслу буса оз халкъыны уллу тарихин яхшы билгенни.

Тарихлени теренине чомулмагъа бизден алдагъылар не йимик адатланы юрюте болгъанын, шоланы къайсылары гъали де сакълангъанын билмеге мени кепиме геле. Эсги ёлну, ёрукъну не этип къайтармагъа бола экен деген ойлар тува. Шону кеп агъамияты бар.

Бу тайпа масъалаланы гертиден де гъажатлыгъы бар, неге тюгюл гъалиги яш наслу оз халкъыны бырынгъы ишлерин ва гъалларын тамам кюйде билмей. Шулай гетсе чи бизге алдынгъы яшавну гъакъында маълумат бермеге гиши де къалмажакъ. Биз гележекни ойлаша болгъан сонг, милли адатланы, яшав-туруш гъалланы билмеге, аяп сакълайгъан кюйню этмеге герекбиз.

Бизин Буглен ва Буйнакский район озюню асил адат, къылыкъ битимлери булан къачан да айтыла гелген. Мени ахтарыв ишимни темасында мен шону гёз алгъа тутуп танглагъанман.

Мени гиччи ватаныма хас халкъ мердешлерин уйренив - мени ахтарывларымны озегидир.

Ахтарывларымны баш маънасы.

- 1.Бизден алда яшагъанланы мердешлерин уйренив ва давам этив.
- 2.Гиччи ватанымны адамларыны мердешлерин сакълав.

3.Къумукъланы ругъ варислигин яшёрюмлени арасында яймакъ.

Юреке тутгъан муратгъа етишмек деген къаст шулай масъалаланы чечмекни талап эте:

-алдагъы наслуланы маданият варислигин уйренмекни;

-гъалиги заман алдынгъы адатланы къайсылары сакълангъанны белгили этмек;

-топлангъан материалны гезден гечирмекни ва ачыкълашдырмакъны;

-гъали тувулунгъан гъалны яхшылашдыривну ёлларын аян этмекни.

Ахтарывну маълумат булакълары:

Музейден, алдындан берли айтыла гелген хабарлардан, М.Мамайхановну агълю архивинден, Буглен юртдагъы оьзге уллу адамланы онгача архивлеринден.

Ахтарывларыбызда юртну музеиндеги алатлар, юртдагъы уллу адамланы уйлеринде табылгъан къураллар, экскурсияланы вакътистинде чыгъарылгъан суратлар, ерли адамлардан сорап билген маълуматлар ва далиллер къоллангъан.

Ахтарывну къайдалары:

-музейни архивиндеги маълуматлар булан ишлев;

-М.Мамайхановдан ва ерли адамлардан англагъанларыбыз;

-эл уйренивге байлавлу асарлар булан ишлев;

-ерли адамлагъа социальный сорап берив;

-суратлар булан баянлашдырив.

Бу ахтарывларыбызны герти агъамияты бизин гиччи ватаныбызда бар халкъ мердешлени уйренив, сакълав ва узатыв булан байлавлу. Эсгерген ахтарывгъа байлавлу ишибизни агълюлердеги мердешлени уйренивден башладыкъ. Сонг мен англадым нечик къужурлу адамланы арасында яшайгъанымны, бизде алдынгъы адамаланы къайсылары къалгъанны. Шолар нечик амалгъа гелгенин билмеге муштагъым гелди. Уллулагъа сорап хыйлы затланы аян этдим, бизин темалагъа маънасы ювукъ китаплагъа, макъалалагъа, интернетдеги маълуматлагъа къарап чыкъдым. Шо кюйде жыйылгъан материал проектге айланни.

II. Аслу бёлук.

1. Булкъа.

Ортакълашгъан загъмат чалышивну бир токъташгъан уългюсю гъисапда булкъа мердешленип гелген бир тамаша адат деп гъисплана. Шонда гъар тюрлю чагъындагъы адамлар ортакъчылыкъ этелер. Эсли ёлдашлар шонда загъмат чалышивну къурумчулары ва насигъатчылары гъисапда иш тутуп гелген. Гёнгюл хош болсун учун булкъагъа яшланы да къоша болгъанлар. Булкъа битгенде ашамакъ да мердеш болгъан. Булкъалар гъар тюрлю бола болгъан, мисал учун палчыкъ булкъа. Уый сылайгъанда кёп масхаралар этиле болгъан, шатлыкъ оюнлар да булан. Уллулар гиччилеге сынав уйретелер бу иште. Янгы хабарлар да мунда кёп бола болгъан. Къуймур, къурч къатын-къызлар биревге багъышлап иланкъы тюртювлер де эте болгъан. Гъасили, шу меселде шатлыкъ къатыш загъмат гъаракат юрюле болгъан. Булкъа адамланы сыкълашдырагъандан къайры, гъажатлыгъа кёмек этивню бир асил къайдасы да болгъан.

Гъабиждай булкъа.

Мунда гъабиждай увув булан къатын-къызлар ва эренлер машгъул бола болгъанлар. Жагъиллени бирлери булкъада къомуз чертип «гъайт» йиберип йыр айтып ойнай болгъанлар. Ушатса къыз уланны «гъайтына» «айтгъан айтгъанынг болсун» деп жаваплана болгъан.

Бир-бир булкъалар болгъан яда эргишилер жыйылып, яда къатын-къызлар жыйылып оьтгерен.

Балчыкъ сылав, юн тютюв, халча согъув, кийиз ийлев, арбабашлар этив ва башгъалары тиш тайпалагъа хас булкъалар.

Мал къыркъывда, чыр эшивде, къый гесивде аслу гъалда эренлер ортакъчылыкъ эте. Топуракълыкъгъа ва гъайванчылыкъгъа багъышлангъан булкъалар да бола болгъан. Гъасили, кёмеклешивню яшавда сыналгъан къайдалары булар.

Биревню нагагъ гъайваны яда малы оьлюп зарал болгъан гезиклерде де малы бар оьзге адамлар кёмек гъисапда огъар мал яда гъайван бере болгъан. Эгер сыйыры яда аты оьлсе тухум къардашлары шо адамгъа барып къайгъырыш билдиреген адат да юрюле болгъан.

Къыйын яда уллу шатлыкъ болгъанда да биздеги адамлар кёмек къол ялгъайгъан кюй гъалиде юрюле. Тек шолай бир бавурлукъ хыйлы азгъан. Шогъар алышынгъан заманланы таъсири де тиймей къалмагъан.

2. Мени юртумда гелешивню уйленивню мердешлери.

Алдын айрокъда эр-къатынны уйленив, онгачалыкъ ва мал-матагъ аралыкълары, айырылыву, варисликге къалгъан мал-матагъны пайлавну низамы шариатны нормаларына гёре юрюле. Агълюде йимик жамият арада да ислам тиштайпаны эргишиден эниш гёрген ва ону интереслерин къыйыкъ сытгъан.

20-нчы юз йылны башында бизин юртда яшайгъан бир эр-къатын болгъан. Оланы оз авлети болмагъан. Оланы мадары, оз елигинде ери-мюлкю бар болгъан. Гъаждан къайтып гелегенде эри гечинип къала. Шариат законлагъа гере ону бары байлыгъы къардашларына тийдириле, къатыны бары да затдан магърюм къала. Шо заман къатыны эрини къардашларындан уйню сатып алмагъа борчлу болгъан.

Бизин юз йыллыкъны башында башгъалагъа кыыз берип яда алып къошулмакъ арив гериюлмей болгъан. Шогъар эндом уйленивю деп айтыла шо кебюсю гьалда мадарлыкъ яда яшавлукъ шартланы таъсиринден этиле болгъан айрокъда революциядан алда аз-кеп буса да къумукъланы арасында да болгъан.

Бара-бара шо мердеш сакъланмайгъан да болгъан, кыызланы башгъа тухумлагъа яда миллетлеге де бермеге яратылагъан бола. Шоланы кебюсю гьалда башына хайырлыкъ учун да эте болгъанлар. Ювукъларына, къонакъларына дегенлей кыыз берип-алып къошулагъан болма башлай. Бир-бирде буса, демек, гиевге яда гелинге даража якъдан чер екъ заманда да шолай къошулулагъа ел бериле болгъан.

Дагъы да булай адат да болгъан, кеп къаршылашмаса да, эри оьлсе шондан къалгъан къатынны ону иниси яда агъасы ала болгъан, сайки, о ва ону яшлары языкъ болмасын деп. Бу алъякъда бола болгъан.

Сонг дагъы да алыш-беришлик къайдалы уйленивлер де болгъан. Айтагъаным, бир улангъа башгъа ерден кыыз алса, о гелинни эркъардашына буса ону эрини кыызкъардашын алагъан гезиклер де болгъан- алышдырып.

Кавказ халкъларыны кеплеринде йимик, бизде де кыыз къачырывлар юрюле гелген. Кызны къачыра болгъан аслу гьалда кызын ата-ана бермеге яда озю кыыз бармагъа рази тюгюл гезиклер.

Бир-бирде ата-аналаны бир тайпалары озлер савунда кызын уйленип гермеге сюегенликден де кызыны гиччилей эрге бере болган. Яда бир хабар чыгып калмасын, тухумга дамга тиймесин деп де кызыларын эрге тез береген гезиклер де болмай калмаган. Гар тюрюлю яшавлукъ себеплер болуп да бир кызыланы озюнден эсе кеп уллу адамлагга эрге береген гезиклер де каршылашган. Улан гатта эрге барган яшлары да булангы катын булан уйлениген кюйлер де болмай тююлю. Сонг да яшланы гиччилей алма, берме разилешивлер де этиле болган. Шогар «бешигинден белгили этилген» деп де айтыла.

Кюмукуланы уйленидирив мердешлени уч тюрюлю тирети (цикл, этапы) бар.

Алдын хоншулар яшларын уйленидиреген кюйлер айрокъда кеп бола болган. Мисал учун, бизин Буглен юрт гиччи авулагга белюнген: Ортаавул, Тебенавул, Егаравул, Бетавул ва дагы да башгалары. Ортаавулдагы Арсланмурза деген улан Егаравулда тураган Алпийт деген кызыгга гашыкъ бола. Межитден ордеги ерде тураганлардан уланыма кызы алмайман деп тутта Арсланмурзаны анасы. Межит буса юртну Тебен ва Егаравулларыны орта дзусунда ерлешген. Тек гашыкълык уст геле. Олар кыйышып алтмыш йыл бирче яшаган, алты яшны оздюрген. Тююлю, буссагат шолай мердешлер екъ, болуп калмагга да бола бир-эки аглю шолай кайданы сакламагга карайган. Галиги жагиллеге шо ягындан нечакыда эркинлик бар.

3. Бугленлилени той адатлары.

Алда юрюлген адатга гере, той бар гюн гелин кызыны атасы ва эркардашлары юртдан кыргга гетип кала болган.

Бирдагы булай тамаша далил-алдын юртлусундан айрылган катынны оз юртундагы бирев де алмай болган нечакы атив ва яхшы тиш тайпа буса да.

Тек огъар хоншу юртдагъы адамгъа эрге бармагъа яратыла болгъан. Ёралып айтылагъангъа гёре, айрылгъан къызны алмай болгъан бир ягъындан обктемликни сакъламакъ, бирдагъы ягъындан буса юртлусуна гъюрмет этмек учун.

130-йыллар алда бугленли Алыпкъачны къызы Пайзат оър къазанышлы Сепигъажиге эрге бара болгъан. Гелинге къалым савгъатлар юкленген арбалар шонча да кёп болгъан чы биринчи арба юртну ортасына етгенде арбаланы лап ортадагъысы Къазанышдан чыгъып битмеген болгъан.

Дагъы да айтсам тойда гиев герюнмей хоншулагъа гетип тая болгъан. Гелин буса тойдан сонг арадан 40-гюн гетмей туруп ата-анасыны ожагъына бармай болгъан.

Тойну башы, адатлы кюйде, жумагюн башлана болгъан. Сонгугюн буса той согъула. Къаттыгюн баягъы той къызгъынлаша. Къудалар, къудакъызлар ва абай къатын булан гелин геле. Йыбав, шатлыкъ гече геч болгъунча узатыла, бир-бирде артындагъы гюнге ерли де. Жагъиллер ортада тойну юрюте, бийий. Уллулар стол артда олтуралар. Аякъ айландырып жагъиллеге ички де бериле. Шону юрюте тойну тамазасы. Той ашлардан къувурма, пилав, долма, бишлакъ булан аш, чай бериле.

Алда гелинни экев, уъчев алма барып арбагъа миндирип гелтире болгъан. Гелинни къаршылай туруп, гелинни ва гиевню ягъындан эришип сарынлар ва такъмакълар да айта болгъанлар.

Гиевнюки:

Гелин, гелин-гюл чечек,
Гелтиргенинг дёрт тёшек.
Ичи, тышлы бизинки
Къайда гелин сизинки?

Гелинники жавап гысапда:

Бары да бизге геле
Биз башгъа гючлюбюзмю?
Каравансарай уллу деп
Толтурма борчлубузму?

Гелгенлер той есилерин: «Яхшы сагъатда болсун, сизге яравлу гелин болсун», -деп къутлайлар. Тойланы сезону алда гюзде болгъан. Бары авлакъ ва тарлав ишлер тамамлангъан сонг. Гъали буса шолай заманлагъа къаралмай, онгай гелгенде этилип къала.

Той болгъанча алдындагъы гюн той есилер дос-ювугъун чакъырып иш пайлав эте болгъан: тойда ким не борчну кютегени белгили этиле болгъан.

Гелинни гелтиргинче алданокъ гебин къыйыла. Гелинни артындан тюш вакъти арба егип гете болгъан. Къудаланы къаршыламагъа тепси алып боза, бишген эт ва эки экмек алып чыгъа.

Гелин абзаргъа гиргенде огъар дюгю, ун, къоз, гесек шекерлер, кампетлер ва увакъ темир акъчалар чача болгъан. Ол таъминликде, токъ яшасын деп ёрап. Сонг да посагъадан эшикге гирегенде гелинни къолуну аясын ачдырып оър энегеге урдур. Гелинни уйню мююшюне чубулдурукъ тартып шонда эретургъуза. Ону аралап олтура къурдаш къызлары.

Гелгенлени:

Хош гелдигиз, къудалар,
Гелгенсиз бизин учун.
Оъл-десегиз оълербиз,

Бу гече сизин учун, -деп йырлай туруп къаршылайлар. Гелин бар уйге къудадан изну алмай туруп биревню де гирме къоймай. Эшик алгъа жаллат да сала. Ол, кемекчиси де булан, гелгенлени

якълай ва оланы буюрувларын кюте. Артындагы гюн «бет ачыв» бола. Гелинни бетин адатгъа гёре, къайнаасы ача. Огъар гелинни бетин-башын ачгъанда йибек явлукъ савгъат этелер. Сонг озге къардашлагъа да савгъат пайлар бериле.

Уллу адамлар эсгерен кюде, тойда шагъ бары да жагъиллени савутларын алып тайдыра болгъан. Жаллат шо савутланы айры уйге салып сакълай болгъан.

Сонг къарап бир онгайлы гюн къайынлар чакъырыла. Ондан сонг буса гелин чакъырылып яда чакъырлмай да къайынлары бар ерге гелме, гетме изну бериле болгъан.

4. Къонакълыкъны къайдалары.

Къумукъларда къонакъгъа абур этив бек сакъланып гелген. Къонакъгъа айрыча абур ва къарав болгъан. Шо адат гъали де юрюле. Къанлы адам да къонакъ тюшмеге ихтиярлы болгъан дейлер. Къонакъ алмаса о хорлукъгъа яда кемликге санала болгъан. Къонкъгъа негер гелгенни сорап билмек де айып иш болгъан. Оз гезигинде къонакъ озюн саламат ва инсаплы тутмагъа герек, ашны да аз ашап.

5. Оьлюню ахыр ёлгъа узатыв.

Гъар адам оьмюрюн арив яшап оьтгермеге къаст эте. Яхшы болмагъа белсене. Шариатгъа гёре гъар бир гъакъылбалыкъ болгъан гиши васият этмеге борчлу. Шонда оьзюню артын-алдын этеген кюй, кимге не мал, не харж тийдирилени языла. Васият- о адамны сав заманда ерде этген ахырынчы тилеги яда буюруву. Ахыр елгъа узатмагъа сав юртну халкъы чыгъа. Къабур къазывда, сынажаны гетерип элтивде, къабурну басдыривда жагъиллер бек ортакъчылыкъ эте. Къатынлар яс эте. Бизин юртда къазагъанына гъакъ алагъан кюй екъ. Зувапгъа этиле шо да, къалгъан башгъа затлар да. Алдын юртда оьлген

адамгъа яс этип йылайгъан адамлар иш этилип тутула болгъан, олюню атына яхшы ёравлар, назмулар айта болгъанлар олар. Ваягъланы ювукъ къардашлары айта.

Шагъалай.

Шоланы яс кимге этилегенине гере айтылагъан тюрлю-тюрлюлери бар.

Масала:

Яш дегенде яшмы эинг,
Яшлар булан тенгми эдинг?
Салкъынлагъа битген нар эдинг.
Сабанлар сюрген учун не пайда
Ичинден акъ оьзенлер акъмаса.
Уланлар тапгъан учун не пайда
Яратгъаным онг гезюнден бакъмаса.

Алдын олюню ювукъ къатын, къызкъардашлары шагъалай ва чакъсай салып, чачын юлкъуп, бетин йыртып да йылай болгъан.

Ислам булан шолар гери урула. Чакъсыз гечингенлеге, биревню къолундан оьлгенлеге яда даражасы бийик адам гечингенде яс башгъачалай гючледирилип этиле. Бизин юртда тухум къабур къургъан тайпа да бар. Ичи къувуш этилип къурулгъан ерге йырмакъдан гирип олюлерини сюеклерин сыйышдыра.

Мен маълуматланы жыйгъан сонг ойлашдым, шу адатланы гьлиги яшёрюмлер къайсыларын биле экен деп. Шо мурат булан соравлар берип акхтарыв этдим. Оьмюрю 30-гъа етмеген жагъиллени бир, уллуланы башгъа группагъа (гюпге) айырдым. Экисине де бир йимик соравланы берген эдим. Юзден де къолай адамны соравгъа тутдум. Оланы эллиси 1-нчи группадан эди. Гъасиллер тамаша этди. Эсли адамлар соравларыма тюз жаваплар къайтарды.

Аслу гьалда жагьиллер озьлени бабаларыны адатларын унутма башлагъаны билинди. Неге тюгюл эсе алда йимик, уллулар гиччилеге гьар бир затны айтып англатамай, эсде сакъласын деп. Шулай гетсе ахырыбыз онглу болмас. Озьюню гетген тарихин билмейген халкъны гележекде талигъи болмас деп негъакъ айтылмай чы.

Ш. Ахыры-жамы

Этилген ишни гёзден гечирген сонг мен мекенли билдим къумукъ халкъны культура варислиги яхшы бай экенни. Яш ата-аналар озьлени авлетлерине бизин адатлагъа бакъгъан сагъынчны, сюювню сингдирмеге борчлу. Мен тюшюне башладым дюньягъа ва сездим мени халкъым санавгъа аз буса да санлы экенни. Магъа бу ишимде кёмек этгенлеге барысына да разилигимни билдиремен. Англайман, мен этген иш денгизни сувуна бир тамчы йимик экенни. Амма бу темагъа гёре гьар тюрлю якълардан гиришип урунмагъа ярай. Мени учун инг къыйматлы зат шу масъала булан машгъул болуп ишлей туруп, мен кёп янгы маълуматланы, янгы затланы билдим. Къужурлу хыйлы адамланы ювукъдан таныдым. Олар бизин яшавну маъна булан безейлер. Топлангъан материалны тизимге салдым ва шону озьгелеге де берип малим этмеге мен гъазирмен. Бу ишни дагъы да узатмагъа ва янгылыкълар булан толумлашдырмагъа умут этемен. Англагъанларым ва билгенлерим гележегим учун бек гъажатлы болажагъына инанаман. Шо буса кёп- кёп берекетни, эсни булагъы бола. Чинкдеси, уллулар адатланы гъали де унутмагъан. Жагъил тайпаны арасында буса шо ягъындан англатывну ва билим яйывну генг кюйде юрютмесе ярамай деп гъисап этемен.

Янгы наслулар озь адат мердешлерин билсин учун иш юрютмеге тюше. Шо муратда малим этив ва тарбия берив къастланы гючлендирмеге тарыкъ. Гьар тюрлю ёлугъувлар, « дёгерек столлар», англатыв ва уйретив ишлени маъналы ва къужурлу болагъан кюйде этип оьтгермекни агъамияты бар. Шо

ягындан алганда бизин школабызда бир къадар гъаракат гёрюле. Гъар йыл «Майдан» деген байрамны оьтгеребиз. Шонда къараганда алда болган шартланы ва адатланы лап маъналыларын гёрмеге боласан. Озьюбюзню оьтген тарихибизни, оьз хаслыгыбызны , маданият булан адабиятыбызны яхшы билмеге имканлыкъ береген программаны къурмагъа заман болган деп гъисап этемен. Мен тюбуне гирген бу иш мени шонча да хошума гелди, гележекде мен янгыз оьз юртум булан дазуланып къалмай оьзге юртлагъа барып да ахтарыв ишлер юрютмеге бек кепиме гелип тура.

IV. Къолланган асарланы списогу (сиягы)

1. «Дослукъ» альманах А. Аتكъай, К. Абуков, А. Гъажиев
2. Буглендеги архив документлер.
3. «Брак и свадебные отношения в прошлом и настоящем» Б. Алимова.
4. Культура и традиции народов Дагестана.
5. Из семейного архива Мамайхановых.
6. Буглендеги музейни архивлеринден.
7. Юртдагы уллуланы эсделиклеринден.